

ZA DRUŽINO, DOM, CESARJA

Igor PRESL

kustos, Pomorski muzej "Sergeja Mašera" Piran, 66330 Piran, Cankarjevo nabrežje 3, YU
conservatore, Museo del mare "Sergeja Mašera" Pirano

POVZETEK

Prispevek osvetljuje način življenja oficirja avstro-ogrske vojne mornarice Antona Dolenca in njegovih sorodnikov, na katere je bil čustveno, poslovno ipd. močno navezan. Najprej pojasni netočnosti v delu dr. Miroslava Pahorja, ki je tega morjeplovca prvi predstavil slovenski javnosti. Nato pa skozi pisane vire (literaturo, korespondenco, župnijske knjige) in skozi ustne vire prestavi bralca v burne čase prve svetovne vojne ter ga sooči z usodami in vsakdanjikom posameznikov, z njihovimi stiskami, radostmi, z upanji in s tragičnostjo družine, ki je, ne glede na visok družbeni položaj, le zrnce peska na plaži zgodovine.

Slovenci poznamo v Starem trgu na Notranjskem leta 1838 rojenega Hinka Dolenca kot sodnika in literata. Dokumentarne in vsečne so njegove zgodbe o življenju hostnikov, lovcev, gobarjev in gozdarjev v snežniških gozdovih. V zakonu s Karolino, rojeno Vilhar, se mu je rodilo šest otrok: Josipina, Anton, Milan, Ščitomir, Hinko in Slavica. Moški potomci so se akademsko izobrazili, dekleti pa sta se dobro poročili: najstarejša, Josipina, z bratrancem Edvardom, graščakom iz Orehka pri Prestranku, Slavica, najmlajša, pa s kasnejšim akademikom Rajkom Nahtigalom. Leta 1871 rojeni Anton je postal kapitan bojne ladje avstro-ogrske vojne mornarice.

Mati Karolina je po kratki boleznii umrla 9. julija 1886 v Ljubljani, naslednji dan pa je bila po južni železnici prepeljana v Prestranek, od tam pa v Razdrto, kjer je bila pokopana. Istega leta se je petnajstletni Anton vpisal na mornariško akademijo v Pulju. Končal jo je leta 1890, nato pa se je kot kadet podal na potovanje okoli sveta s korveto Saida.¹ Slovenska javnost je bila s popotnimi dogodivščinami seznanjena izpod Antonovega peresa z objavo v Ljubljanskem Zvonu leta 1892. Resnici na ljubo

se moramo tu ustaviti pri članku dr. M. Pahorja, ki opisuje Dolencevo pot okoli sveta; priobčen pa je bil leta 1969 v Informatorju Splošne plovbe Piran.² Avtor je predpostavil, da je kadet Dolenc bil strasten amaterski fotograf, tudi uradni fotograf odprave.³ Antonova zapuščina, ki jo je njegov nečak Edvard (sin starejše sestre Josipine) leta 1962 prodal Pomorskemu muzeju *Sergej Mašera* v Piranu, resda vsebuje prek 250 fotografij z dotičnega potovanja, vendar kadet Dolenc pri opisovanju *Saidine* poti lastne udeležbe pri fotografiranju ne omenja. Glede na veliko število kvalitetnih posnetkov pa bi se Dolenc, kot se je v več primerih zgodilo, vsaj omenil, če že ne zaslužen pohvalil (npr. s samokresom je pomeril v Arabca, da je ta veslal hitreje).⁴

Fotografija, ki naj bi po dr. Pahorju predstavljala družino domačinov z Ognjene zemlje (t.im. Fueginov), je bila posneta v tropskem gozdu, dva moška, otrok in ženska pa bolj spominjajo na prebivalce osrednjega dela Južne Amerike.⁵ Kadet Dolenc navaja, da so sredi maja 1891 "spoznali domačine z Ognjeniških otokov. (...) Naš poveljnik jih je ukazal vzeti na ladjo, da bi jih foto-

1 Die Erdumsegelung S.M. Schiffes "Saida" in den Jahren 1890, 1891, 1892. - Zusammengestellt (...) von Hermann Marchetti. - Wien, 1894.

2 Dr. Miroslav Pahor, Kadet Anton Dolenc z objektivom okoli sveta (1890 - 1891). - Informator (Splošna plovba Piran) 1969/1-2, 3.

3 Op. cit., p. 29, 30.

4 Okolo sveta. Potopisne črtice. Spisal A. Dolenc. - Ljubljanski Zvon 1892, p. 308, 309.

5 Pahor, op. cit., p. 33.

grafirali".⁶ *Saidi* se je namreč približal čoln iz lubja in ličja s štirimi moškimi, dvema ženskama in otrokom. Moški so se povzpeli na avstro-ogrsko korveto in prosili prepečenca, tobaka in vžigalic. Skalnato obalo je pokrival sneg; na 53 stopinjah južne širine v pozni jeseni pa vsekakor ni bujne tropske vegetacije, kot jo predstavlja dr. Pahor. Štirje Fuegini moškega spola naj bi, po Dolencu, bili fotografirani na *Saidi*, pri tem pa navaja še temperaturo zraka, ki naj ne bi preseгла +0.6 stopinj po Celzijevi lestvici.⁷ Ledeniki so segali do morja: "... von deren Schneefeldern machtige Gletscher seewärts herbreichen".⁸

"V odločilnem trenutku je vzdignil naš poveljnik prst, da bi jih posvaril k miru ...".⁹ Dr. Pahor pa: "V odločilnem trenutku je prvi oficir, da bi pomagal Dolencu, dvignil prst, da bi se umirili".¹⁰ Glede na sintakso in očitno podobnost obeh stavkov (kot tudi številnih drugih) je sklepati, da je dr. Pahor poznal Dolencove objave v Ljubljanskem Zvonu. Prikrojiti pa je moral dogajanje, saj ustrezne fotografije ni posedoval. Iz poveljnika je tako nastal prvi oficir, Dolenc pa je moral postaviti za avtorja fotografij, saj je problematika tako pridobila večji pomen. Sporna fotografija pa bržčas javnosti ni bila predstavljena, saj Dolenc navaja, da "... slika ni bila predobra, ker niso bili mirni".¹¹ V uradnem poročilu o potovanju pa beremo celo, da zaradi nemirnosti štirih Fueginov in slabih svetlobnih razmer fotografija sploh ni bila posneta: "... und ihre Ruhelosigkeit vereitelte bei dem schwachen Tageslicht auch jeden Versuch, sie zu photographieren".¹² Po dr. Pahorju bi se Dolenc kar tri ure mučil s postavljanjem domorodcev v skupino primerno za fotografiranje: "Po triurnem prizadevanju se je Dolenc naveličal ...".¹³ Že omenjeno uradno poročilo pa nas pouči, da je obisk Fueginov trajal le 15 minut: "Nach einer Viertelstunde verliessen sie mit ihren zusammengebetelten Schätzen das Schiff".¹⁴ Izprosili so si le tobaka, prepečenca in vžigalic.

Z odpravami, kakršna je bila tudi *Saidina*, so potovali najrazličnejši znanstveniki, botaniki, zoologi, geografi, etnologi ... Raziskovali so obiskane dežele in morja, zbrani rezultati in predmeti pa so bili namenjeni cesarsko-kraljevemu hidrografskemu inštitutu v Trstu, dunajskim muzejem in avstro-ogrski zunanji politiki. Izdelava slikovnega materiala je bila zaupana poklicnim risarjem, slikarjem in fotografom. Na prvem potovanju avstrijske ladje fregate "*Novara*" okoli sveta v letih 1857-59 je za to skrbel "Maler" Joseph Selleny.¹⁵ Spisek posadke korvete *Saida* na potovanju v letih 1890-92 pa navaja poklicnega fotografa.¹⁶ Štiriintrideset kadetov, med katerimi je bil tudi Anton Dolenc, pa je imelo druge dolžnosti. V praksi so uporabljali na akademiji naučena teoretska znanja iz pomorskih spretnosti (astronomsko in terestično navigacijo, meteorologijo, hidrografijo ...), poveljevanja posadki in vzdrževanja hierarhije. V bogati ladijski knjižnici so našli literaturo za vnaprejšnje seznanjanje z naravo in kulturo obiskanih dežel.¹⁷ Dolenc o lastnih zadolžitvah pravi: "Jaz sem bil v oddelku, kateri je imel nalogo stražiti".¹⁸

Na netočnosti v pisanju dr. Pahorja pa opozarjajo še drugi primeri. O korveti *Saida* pravi, da je bila to ena "izmed ladij, ki so preživele bitko pri Visu".¹⁹ V času te edine večje pomorske bitke na Jadranskem morju je po slednjem resda plula neka *Saida*, a to je bil brik-škuner zgrajen l. 1855, od l. 1861 pa v rabi le kot šolska ladja.²⁰ Na spisku v bitki sodelujočih ladij se *Saida* ne pojavlja.²¹ Kakorkoli že, *Saida*, s katero je odprava v letih 1890-92 obkrožila svet, je bila l. 1878 v Pulju zgrajen brik s parnim strojem moči 1800 KM.²²

Nekaj zapletov je tudi pri datumih, saj Dolenc piše: "Bilo je prvi petek meseca kimovca 1890. leta, ko smo se odpeljali iz Pulja ...".²³ Pri tem se je dr. Pahor uštel le za en dan. Drugače je s postanki v raznih pristaniščih, kjer se uradne in Pahorjeve verzije razhajajo tudi za mesec dni.²⁴ Tako npr. pravilno navede datum prihoda v

6 Dolenc, op. cit., p. 685

7 Loc. cit.

8 Marchetti, op. cit., p. 234

9 Dolenc, op. cit., p. 686

10 Pahor, op. cit., p. 33

11 Dolenc, op. cit., p. 686

12 Marchetti, op. cit., p. 234

13 Pahor, op. cit., p. 33

14 Marchetti, op. cit., p. 234

15 Reise der Oesterreichischen Fregatte Novara um die Erde, in den Jahren 1857, 1858, 1859. - Erster Band. - Wien, 1861. - p. 37 (Beilagen). - Conf. Um Afrika. Skizzen von der Reise Sr. Majestät Corvette "Helgoland" in den Jahren 1873-75. - Von Leopold von Jedina. - Wien, Pest, Leipzig, 1877

16 Marchetti, op. cit., p. 529

17 Conf. Marchetti, op. cit., p. III - V

18 Dolenc, op. cit., p. 306

19 Pahor, op. cit., p. 29

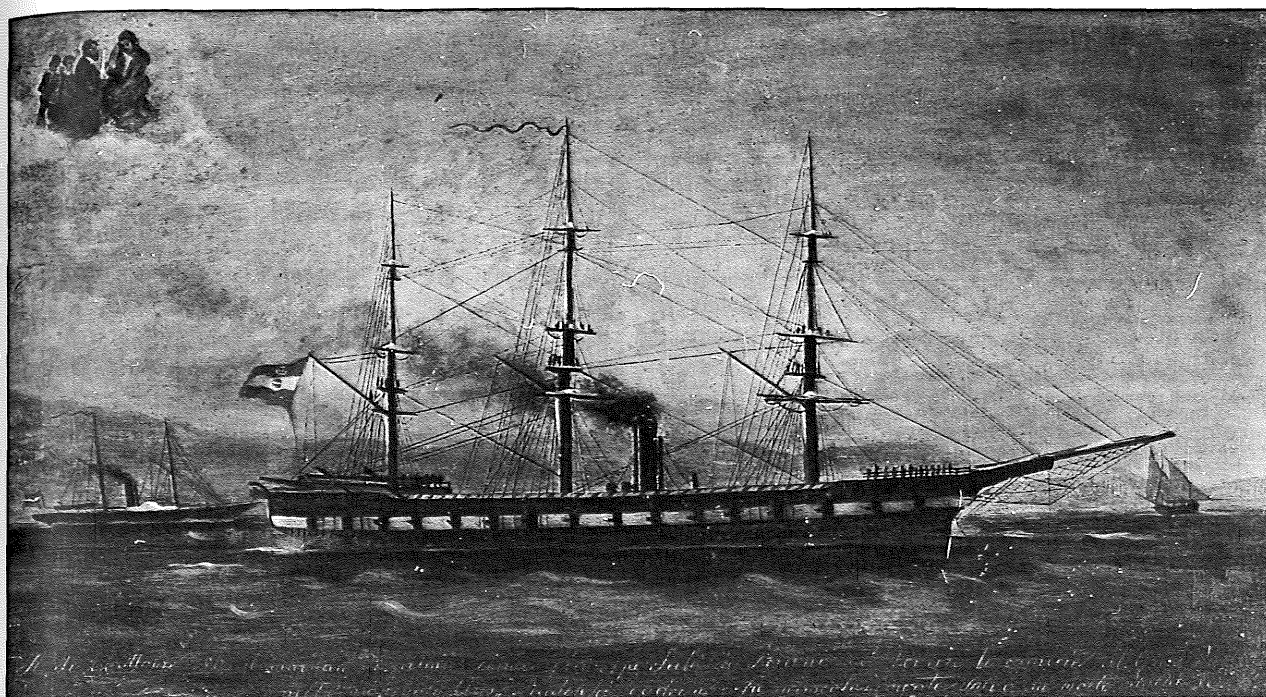
20 Die Schiffe und Fahrzeuge der k.(u.)k. Kriegsmarine. Von Franz F. Bilzer. - MARINE - Gestern, Heute 1987/3. - Wien, 1987. - p. 106

21 Die Flagge rot-weiss-rot. Von Friedrich Wallisch. - Leipzig, (1942). - p. 139, 140. - Conf. Petar Kuničić, Viški boj. - (s.l.), 1891

22 Marchetti, op. cit., p. 1

23 Dolenc, op. cit., p. 305

24 Marchetti, op. cit., p. 520

Slika št.12: Basi Ivanković, Ex voto mornarja Giuseppe Saloja, 1861, o. pl, 55,5 x 31,5 cm

Buenos Aires (10. junij 1891), a nato preuranjeni odhod (18. junij 1891) utemelji z eno ne ravno redkih argentinskih političnih kriz.²⁵ Edini južnoameriški nemiri, ki so vplivali na *Saidino* pot, pa so bili v Čilu. V Valparaisu se tako sploh niso ustavili, ampak nadaljevali pot skozi Magellanov preliv do Buenos Airesa.²⁶ O argentinski krizi pa pri Dolencu izvemo, da se je novo izvoljena oblast že 9. junija 1891 zbalala možnih izgredov, "vendar je minil dan precej mirno".²⁷ "Drugi dan so bili na vseh oglih predsednik in njega ministri naslikani z živalskimi glavami in dolgimi repi, predsednik pa je imel oslovski obraz... Ko se je predsednik prikazal na balkonu, začelo je ljudstvo žvižgati; drugih izgredov pa ni bilo."²⁸ Iz Buenos Airesa proti Sv. Heleni je "Saida" odplula šele 23. julija 1891.²⁹

Dolenc preneha pripovedovati na poti proti Smirni: "Omeniti hočem samo še onega dne, katerega smo na vožnji proti Smirni križali svoj pot, ko smo se odpeljali iz domovine: Bil je dan 13. grudnia 1891. leta."³⁰ Po dr.

Pahorju pa naj bi 10. decembra dosegli Smirno, novo leto pa praznovali že v Pulju. Leto 1892 je posadka morala pričakati kar na Turškem, v Pulj pa se je *Saida* vrnila šele 16. januarja 1892.³¹ Načrt potovanja ("Reiseplan"³²) je resda predvideval praznovanje prihoda leta 1892 v Pulju, a po prihodu v Gibraltar je kapitana fregate von Elbenbrucka čakal ukaz, ki je napotil *Saido* v Smirno. Tu so se kadeti izkrkali, na krov pa so prišli novi kadeti in aspiranti, ki so bili namenjeni v Pulj zaradi izpitov na mornariški akademiji.³³ Tako je Anton Dolenc z vrstniki prispel v domovino šele v začetku februarja.³⁴

Oktober leta 1974 je bila v Kopru postavljena razstava fotografij s poti *Saide* okoli sveta. Dolenc je bil predstavljen kot njih avtor in prva oseba več anekdot. Uvodni tekst razstave, ki ga je napisal dr. Pahor, pravi, da je Dolenc "s potovanja pisal materi zanimiva pisma, ki jih je priobčil Ljubljanski Zvon v obliki potopisa".³⁵ Mati Karolina Dolenčeva pa je žal umrla že leta 1886 v 36. letu starosti.³⁶ Anekdote, sedem po številu, ki so

25 Pahor, op. cit., p. 30

26 Marchetti, op. cit., p. 3

27 Dolenc, op. cit., p. 688

28 Dolenc, op. cit., p. 689

29 Text of Footnote

30 Dolenc, op. cit., p. 744

31 Marchetti, op. cit., p. 4

32 Marchetti, op. cit., p. 3

33 Marchetti, op. cit., p. 4

34 Conf. Marchetti, op. cit., p. 520. - Conf. Dolenc, Beobachtungsbuch. Vorschrift, betreffend die Führung der Beobachtungsbücher für Seecadeten. - (Dnevnik, ki so ga morali kadeti vestno izpolnjevati, vsebuje podatke o smeri in hitrosti vetra, o položaju, kursu in hitrosti ladje za vsako uro plovbe ter opisna opazovanja. Dolenčev se od l. 1962 nahaja v Pomorskem muzeju Sergej Mašera v Piranu (inv. št. P 840.)

35 Potovanje okoli sveta s c.kr. korveto *Saido* 1890 - 1892. Uvodni tekst k razstavi. - Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, 1974

pospremile razstavo, sledijo zgledu že omenjene fotografije Fueginov. Dr. Pahor je kadeta Dolenca postavil za nosilca dogajanja, pridal naklonjenost poročnika bojne ladje, kasnejšega poveljnika mornarice Antona Hausa in njegov sproščen odnos do Dolenca, slednjega iznajdljivost in hudomušnost ter vse prevedel v slovenski jezik. Konstrukt se v dramatičnosti celo stopnjuje, saj v članku iz leta 1969 piše, da je Dolenc vprašal mornarja, koliko parov nogavic ima,³⁷ medtem ko naj bi po dokumentih razstave iz leta 1974 kadet Dolenc spraševal Dolenjca, ki se mu ni zdel preveč inteligenten, koliko parov nogavic ima. Kar Dolenc sam pove o dogajanju, pa je naslednje: "Podnevi so razne vaje in šola, kjer se dogaja marsikaj prijetnega, ker so mornarji večinoma novinci. Preiskuje obleko, vprašal je službujoči častnik svojega vojaka: 'Koliko parov nogavic imaš?' - 'Tri pare, gospod.' - 'Kje jih imaš?' - 'Jeden par, gospod, imam na nogah, jeden par sem izgubil, jeden par so mi včeraj ukradli.'" ³⁸

Zaradi povedanega je jasno, zakaj dr. Pahor ne navaja virov.³⁹ Družina Dolenc iz Starega trga in Orehka pa je tudi brez potvarjanja zgodovine dovolj reprezentativna in pomembna. 22-letna Josipina se je 6. junija 1891 poročila s takrat že 46-letnim bratrancem Edvardom Dolencem, graščakom iz Orehka.⁴⁰ Slednji je bil zakupnik poštних uradov v Trstu in v Razdrtem, kjer je bila pošta ustanovljena že leta 1728, linija Trst - Ljubljana - Dunaj pa je bila med najpomembnejšimi v monarhiji.⁴¹ Z izgradnjo južne železnice so poštne kočije izgubljale vse več poslov, a kaže, da je Edvard še ob koncu stoletja posedoval okoli sto konj za vleko značilno rumenih poštних kočij.⁴²

Josipina mu je rodila tri sinove: Matijo v Trstu 20. oktobra 1892, Edvarda v Orehku 2. septembra 1893 in Josefa prav tako v Orehku 18. septembra 1894.⁴³ Glede imena prvorojenega je družina razpravljala še dolga leta. Josipina ga je namreč v Trstu krstila za Heinricha, imenovali pa so ga Matiče, tudi Matic, v župnijskih knjigah

pa je vpisan kot Mathias.⁴⁴ Strogemu in discipline vajenemu stricu Antonu to ni bilo všeč in leta 1914 je v pismu opomnil (verjetno ne prvič) sestro Josipino, da bodo po vojni zadevo morali urediti, saj "je smešno, da ga drugače kličete, kot je krščen, ima pa lahko tudi velike posledice recimo pri sodnih ali dednih zadevah".⁴⁵ Do tega ni prišlo, saj je Matic (ali Heinrich) podlegel ranam 28. junija 1915 v Galiciji.

Vsi trije sinovi so bili že pred vojno v vojaških šolah in so se nato prostovoljno javili v artilerijo. Matija je hitro napredoval v poročnika in bil odlikovan s križcem 3. reda z vojno dekoracijo (Militär-Verdienst Kreuz 3. Klasse mit Kriegs-Dekoration)⁴⁶, a je zaradi zavzetosti in drznosti mlad umrl. Josef (ali Pepi med domačimi) je imel zdravstvene težave in ni bil dolgo na fronti. Edvarda (ali Vardla za domače) pa so po Matijevi smrti hoteli oprostiti vojaške obveznosti. Kljub Antonovi pomoči in poznanstvom skrivnostne gospe M. v dunajskih krogih pa je Edvard prihajal na dopust le v času kmečkih del.⁴⁷

Josef je že pred vojno na dopustu staknil neko spolno bolezen. Osemnajstletnika je bilo sram problem pokazati zdravniku in stanje se je poslabšalo. Tako ravnanje je razjezilo strica Antona, saj mu je "svoječasno precej pridigal o obnašanju pri takih obolenjih".⁴⁸ Kaže, da je bil Josef čustveno precej občutljiv mladenič in morda ne tako primeren za vojaško službo, kot si je mislil Anton. Svetoval mu je, naj zaprosi za zdravljenje v zasebni kliniki ter upal, da bodo Josefa napake izučile in se bo vse še zadovoljivo izteklo.⁴⁹ Leta 1915 pa je slednji, verjetno zaradi živčne napetosti, imel resne težave z želodcem. Anton, tedaj že kapitan fregate, je prosil gospo M., naj mu priskrbi posteljo v kakšni oficirski bolnišnici na Dunaju.⁵⁰ Gospa M. pa je Josefa naročila za pregled pri nekem slavnem profesorju, ki naj bi ugotovil, če je potrebna operacija.⁵¹ Novembra 1915 ga tako že zdravijo izvrstni zdravniki⁵², čez nekaj dni pa je v oskrbi gospe M. in namenjen v Karlsbad (Karlovy Vary, še dandanašnji

36 Osmrtnica Karoline Dolenc, rojene Vilhar. V Ljubljani, 10. julija 1886. - Original hrani Jožefa Bjezica, rojena Srebotnjak, Orehek 56, Prestranek.

37 Pahor, op. cit. p. 33

38 Dolenc, op. cit., p. 307

39 Conf. Bibliografija dr. Miroslava Pahorja. - Slovensko morje in zaledje št. 4/5. - Koper, 1981

40 Status animarum 1901. Župnija Sv. Florijana mučenika, Župnišče Matenja vas.

41 Conf. Fran Juriševič, Primorska pošta skozi zgodovino. - Koper, 1967. - Conf. Miroslav Pahor, Po jamborni cesti ... v mesto na peklju. - V Ljubljani, 1981

42 Izjava Marije Srebotnjak (r. 1903), Orehek 26, Prestranek, oktobra 1989. Marijin oče Anton (r. 31.12. 1865) je v zadnjem desetletju 19. stoletja pomagal Dolenčevim pri prevozu pošte, reji konj ... Tako ga najprej spoznamo kot četrtzemljaka, v prvih letih novega stoletja pa je lahko dokupil še četrto grunta (Rojstna in krstna knjiga, Župnija Sv. Florijana mučenika, Župnišče Matenja vas).

43 Status animarum 1901. Župnija Sv. Florijana mučenika, Župnišče Matenja vas.

44 Loc. cit.

45 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 7. oktobra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 925.

46 Pismo Antona Dolenca okrajnemu glavarju v Postojni 5. julija 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1073.

47 V pismih sestri Josipini Anton omenja gospo M., ki naj bi jo tudi ona poznala. Lahko gre za gospo Maro ali za gospo Marx, lahko pa za tretjo osebo. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 888 do P 1376.

48 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 25. februarja 1912. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 889.

49 Loc. cit.

50 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 8. novembra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1192.

51 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini (brez datuma). - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1206.

52 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 15. novembra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. 1202.

imenitno zdravilišče za prebavne motnje in bolezni petičnih Nemcev in Američanov) na okrevanje.⁵³ Na varnost okužbe s spolnimi boleznimi je Anton opozarjal tudi Edvarda mlajšega. Časopisi so pisali, da je Trst od slednjih že kar ogrožen.⁵⁴

V Orehku sta tako ostala le Josipina in tedaj že ostareli Edvard Dolenc. Na posestvu, ki je živelo pretežno od kmetijstva, pa je bilo mnogo opravkov. Prizadevanje, da bi s priporočilom kmetijskega ministrstva Edvarda mlajšega oprostili vojaške službe, je bilo dolgo zaman. 1. septembra 1915 pa je le bil doma in pomagal pri poslih, posebej pri spravilu sena.⁵⁵ Anton je ob začetku vojne svetoval, naj seno skrbno spravljajo, saj bo drago.⁵⁶ Konji so bili vsekakor še poglavitna prevozna sila, v boj so vozili topove in čete, iz boja pa mrtve in ranjene, na hrbtih so nosili oficirje, hrano in strelivo, pa tudi pošto. Leta 1914 je Josipina lahko najela delavce, a l. 1915 je tudi proti Italiji odprta fronta naredila svoje.⁵⁷ Za podaljšanje dopusta pa je Anton moral znova pisati prošnje in jih opremljati z dokumenti o škodi na posestvu, ki jo je povzročalo pomanjkanje delovne sile. Tako je svetoval, da bi si vojaška komisija ogledala škodo pri sečnji dreves in na travnikih puščeno seno, Edvard starejši pa naj bi si priskrbel novo zdravniško spričevalo.⁵⁸ Anton je prošnje napisal, jih poslal Edvardu starejšemu v Orehek, ta jih je podpisal in osebno oddal na okrajnem glavarstvu v Postojni.

Nekajkrat je Anton svetoval sestri, naj za poljska dela uporabi vojne ujetnike in kaznjence. Slišal je namreč, da so kmetijam dodeljevali osem do deset ujetnikov (večinoma z vzhodne fronte, Ruse in Srbe), posestniki pa so bili z njimi zadovoljni.⁵⁹ Pod Javorniki, nedaleč od Pivke, je bilo ujetniško taborišče in za boljši zalogaj hrane je bil marsikateri ujetnik pripravljen tudi delati. Ako bi se kaj zapletlo, naj bi se posvetovala z dr. Šušteršičem.⁶⁰ Slednji je bil zadnji kranjski deželni glavar in prijatelj družine Dolenc. Posredoval je tudi pri prošnjah za odpust Edvarda iz vojske. Ob sinovi smrti so mu Dolencovi izrazili sožalje. Ivo Šušteršič je namreč padel pri Tolminu, zadet od granate, ki mu je odtrgala roko in nogo ter prebila srce.⁶¹

Anton je lastno skrb za sestrično družino utemeljil z dejstvom, da sam pač nima družine in je tako ostal navezan na brate in sestri.⁶² Svetoval jim je v denarnih zadevah, ob praznikih pošiljal darila, skušal zgladiti spore, z vplivom in poznanstvi je pomagal nečakom v vojaški službi itn. V začetku vojne je namreč postal načelnik štaba 4. bojne divizije. Sestri Josipini je skoraj vsak dan pisal pismo ali dopisnico, se zanimal za poslovne zadeve, za zdravje, vreme in dogajanje v družini. Kaže, da sestra ni bila tako zavzeta za pisanje, saj jo je Anton večkrat opozarjal, naj mu že vendar odpiše. Nekoč je celo vprašal, če je morda nepokretna, saj od nje že dolgo ni dobil sporočila.⁶³ V začetku leta 1913 so bili Josipina in brata Hinko in Ščitomir vpleteni v neko sodno zadevo (morda zapuščinsko) in v marcu bi morali plačati 12.000 kron neki "ženski, ki je povzročila že toliko gorja naši družini".⁶⁴ Anton je ošteval sestro zaradi lahkomišelnosti in bil pripravljen posoditi 3.000 kron, a ne brez obresti. Izračun le-teh in vodenje evidence pa sta se mu zdela preveč zapletena in svetoval je, da si denar izposodijo pri hranilnici. Glede naložbe lastnih prihrankov se je rad posvetoval s tržaškim finančnikom Ozonijem. Prepričan je bil o zmagi lastnega orožja, a svaril je pred naložbami v zasebne banke. Varne so se mu dozdevale hranilnice, posebej pa nakup državnih obveznic.⁶⁵

Čeprav je bila avstro-ogrška flota že leta 1912 v popolni bojni pripravljenosti, je bil Anton prepričan, da do vojne s Srbijo in Rusijo ne bo prišlo in se bo vse uredilo po diplomatski poti.⁶⁶ Konec julija 1914 pa je pisal, da so vojni zelo blizu in je bolje, da z vojno naredijo red, kakor "da nas ti svinjski pastirji Srbi vsako leto tako sprovcirajo, kar nas stane kup denarja".⁶⁷ Avgusta je napisal oporoko, kar je sestro Josipino zelo preplašilo. Moral jo je potolažiti, češ da ne misli še umreti, a v težkih časih je treba biti previden.⁶⁸ Vesti s fronte sicer še ni bilo, a Anton je bil prepričan, da bodo "s Srbijo že prišli na kraj, da bo temeljito kaznovana zaradi zločinske politike".⁶⁹ Josipinini sinovi so šli prostovoljno za eno leto na fronto; pričakovali so namreč, da bo vojne hitro konec. V bitkah bi imeli priložnost odlikovati se, kar bi pripomoglo k položaju in ugledu tudi po zmagi. Mati

53 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 22. novembra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1211.

54 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 7. aprila 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1274.

55 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 1. septembra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1129.

56 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 10. avgusta 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. 897.

57 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 6. septembra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 911.

58 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 16. novembra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1203.

59 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 29. junija 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1067.

60 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 14. marca 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 987.

61 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini (brez datuma). - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1219.

62 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 21. marca 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1264.

63 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 25. junija 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1064.

64 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 2. marca 1913. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 893.

65 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 2. oktobra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 923.

66 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 18. decembra 1912. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 891.

67 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 28. julija 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 894.

68 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 27. avgusta 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 903.

69 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 10. avgusta 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 897.

Josipina pa je bila v skrbeh in Anton jo je moral potolažiti. Prepričeval jo je, da naj ji bo v zadovoljstvo in v ponos, saj je dala državi na razpolago tri lepe in zdrave vojake, ki bodo branili domovino.⁷⁰ Ob zasedbi Beograda je pisal: "Hvala Bogu, Beograd, ki je leglo srbskih kraljev in morilske tolpe, je končno padel. Čeprav to nima velike vojaške vrednosti, je vendar velik moralni uspeh in vsakega trezno mislečega Avstrijca navdaja z navdušenjem in zadoščanjem".⁷¹ O poteku vojne in o vojaških operacijah v korespondenci ni sledu, saj so bila pisma cenzurirana. O tem je Anton sestri natančno poučil: "... pri pisanju moraš biti zelo previdna, saj zlahka zaideš v težave".⁷²

Sestri in drugim v družini je Anton pošiljal različna darila in priboljške tudi v času pomanjkanja med vojno. Darila so bila včasih skromna, a tudi, glede na čas, razkošna. Z jesenskim mrazom so trije nečaki prejeli volneno spodnje perilo in kape⁷³, Anton pa je v Postojni tudi zase kupil nekaj spodnjih hlač iz barhanta.⁷⁴ Družinska prijateljica gospa M. jim je poslala volnene trebušne pasove in grelce za blazine.⁷⁵ Bila je zelo prizadevna in radodarna (verjetno pa tudi bogata); Ščitomirjevim otrokom, ki so večkrat ostali v Orehku, je pošiljala darila, priboljške; tako npr. tisoč Maggie kock za juho.⁷⁶ Za dobrodelno dejavnost med vojno je bila "od Nj. Veličanstva odlikovana s častnim znakom 2. reda Rdečega križa".⁷⁷

Anton je priporočal sestri, naj se tudi ona udeležuje dobrodelnih akcij, saj bi tako poleg odlikovanj pridobila tudi konkretne ugodnosti, npr. rešitev Edvarda ml. vojaščine, ureditev poštnega urada v Trstu ... Svetoval je, naj v oskrbo sprejme ranjene oficirje, saj imajo služabnike in je z njimi manj dela kot z navadnimi vojaki. Nato naj se potruzi, da njeno prizadevanje opazi kakšen visok oficir ali okrajni glavar, kajti le tako bo sčasoma prejela odlikovanje Rdečega križa.⁷⁸ Kaže, da poštnega urada v Trstu niso več upravljali (morda zaradi Edvardove starosti in bolehnosti, upravnih ali finančnih zadržkov?) in so konje prodali, morda tudi za vojaške potrebe, ter začeli

oddajati sobe.⁷⁹ Preko Antona izvemo, da so bili pri njej nastanjeni oficirji zadovoljni.⁸⁰, sestri pa je svetoval, naj bo prijazna tudi z njihovimi ženami.⁸¹

Anton je sestri, njene goste in ostale sorodnike razveseljeval z mediteransko hrano, z olivnim oljem, z ribami, raki, z zelenjavo in sadjem, ki ga drugače ni bilo dobiti. Pošiljal ji je Calville jabolka, rdeče vino z Brionov in vermut iz Fažane.⁸² Dobro je poznal trgovca z vinom in trideset litrov vrste Hissaner je dobil po nizki ceni - 1.40 krone za liter. Josipina naj bi ga ustekleničila in dobro zapečatila, ponudila pa le najiminennejšim gostom v majhnih kozarčkih.⁸³ Redno ji je pošiljal "Leipziger Illustrierte Zeitung" s slikami s fronte.⁸⁴ Svetoval ji je, naj zvezke shrani, da jih bodo po vojni dali vezati.⁸⁵ Včasih je darila pošiljal po pošti, včasih, posebno pa za bolj pokvarljivo blago, ribe, rake, školjke, zelenjavo ..., je poslal svojega adjutanta Lobla. Grajski hlapec iz Orehka ga je z vozom počakal na železniški postaji v Prestranku. Lobl je bil doma iz Tetschena ob Labi (danes Dečín na Češkem), po poklicu pa mehanik. Anton je dovolil sestri, da ga je nekaj dni uporabljala za dela na posestvu.⁸⁶ Poleg morskih živali je prinašal še olivno olje iz Šibenika, vino, cigarete, blago za obleke, kravate in čevlje. Nečakom in bratrancu Edvardu je Anton pošiljal več sto cigaret naenkrat, opozarjal pa je sestri, naj jih takoj prestavi v druge škatlice, saj je na originalnih ladijski grb, ki izdaja njihov izvor. Edvardu starejšemu pa je kajenje odsvetoval, saj bi mu utegnilo škoditi.⁸⁷ Pošiljal je tudi riž, čeprav ga na "belem" trgu med vojno ni bilo dobiti.⁸⁸

Dopust leta 1915 (kakor tudi januarja 1916) je Anton preživel na Dunaju v hotelu Astoria. Vreme je bilo slabo, a zabava imenitna. Sestri je kupil električno svetilko, da si med hojo po temačnih grajskih prostorih ne bi obtolkla kolen, Edvardu starejšemu pa zločljivo sprehajalno palico. Svetilko bi lahko ponovno napolnila na električni postaji v Postojni.⁸⁹

Josipina je Antonu vračala usluge in darila z dobrotami iz domače kuhinje in okoliških gozdov. Posebno rad

- 70 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 28. julija 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 894.
 71 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 3. decembra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 943.
 72 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 8. avgusta 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 896.
 73 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 29. septembra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 920.
 74 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 22. septembra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 917.
 75 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 18. septembra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 916.
 76 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 13. novembra 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1277.
 77 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 9. maja 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1280.
 78 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 18. oktobra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 931.
 79 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 20. junija 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1059.
 80 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 16. januarja 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1243.
 81 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 26. februarja 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1257.
 82 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 2. novembra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 932.
 83 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 31. marca 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1000.
 84 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 8. marca 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1260.
 85 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 15. januarja 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 962.
 86 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 14. marca 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1263.
 87 Loc. cit.
 88 Loc. cit.
 89 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 15. oktobra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1166.

je imel orehovo potico, klobase, brinjevec, slive, med, gozdne jagode in maline ... Z naštetim je Anton obdaroval tudi predpostavljene oficirje in prijatelje. Tako je npr. naročil dve steklenici brinjevca za admiralu⁹⁰, pred vojno pa tudi dve božični drevesci, ki naj bi ju Josipina odposlala na priložena naslova kapitana bojne ladje Seidensacherja in poročnika bojne ladje Schöllerja.⁹¹ Prvemu se je hotel prikupiti, k drugemu pa je bil večkrat povabljen. Za želodčno kuro je Anton pil brinjevec⁹², mrzli alkohol pa po preboleli gripi.⁹³

Kot visok oficir se je med vojno čutil odgovornega za vso družino. Skušal je pomiriti tudi zakonske spore. Že decembra 1915 omenja razprtijo med bratom Heinzom in njegovo ženo Ano⁹⁴, kaže pa, da do nesoglasja ni prišlo prvič. Leta 1916 je nameraval izkoristiti veliko-nočne praznike in se s Heinzom resno na samem pogovoriti.⁹⁵ Pogovor ni bil uspešen.⁹⁶ Zaradi bombardiranja Postojne leta 1916 je bilo med prebivalci nekaj žrtev. Anton je svaril sestro, naj se v prihodnje skriva v klet, kajti le radovedneži izgubljajo glave.⁹⁷

Glede praznovanja srebrne poroke je svetoval sestri Josipini, naj ne glede na težke čase ne odlašajo, saj je Edvard že star in bolehen. Morda ne bi živel do naslednjega leta. Navkljub poapnenju žil pa je Edvard doživel častitljivo starost in umrl 8. februarja 1927 na gradu Orehek zaradi ostarelosti.⁹⁸

Življenje navadnih vojakov pa se je od navad kapitana fregate seveda močno razlikovalo. Iz dopisovanja med mornarji izvemo naslednje: "Po mestih leži vse polno bolnikov in ranjencev; posebno veliko je takšnih katerim so noge, roke ali celo (vse) oboje odmrznilo. Roke oziroma omrzli deli postanejo črni, gnijedo ter jim morado dotične dele odrezati ako nočejo, da naprej gnije. (...) Je mal slame na tleh in na tej slami brez vsega spijo. Bajje je pa več uši kot slame. (...) Dobre čevlje je sedaj težko kupiti ker so se močno podražali, tako stanejo gorski čevli 60 kron. (...) Vaje doma delajo v civilni obleki in šele ko

odhajajo sem zvedel, da jih preoblečejo".⁹⁹ Če je bilo vreme ugodno, pa se je Anton začel kopati v morju že kmalu po petnajstem maju.¹⁰⁰ Pomlad je izkoristil za sprehode v okoliške gozdove, poleti pa je imel raje osvežilne morske kopeli.¹⁰¹ V Antonovem dnevniku za leto 1916 beremo: "H2O sehr warm. P.m. Bridgepartei an Bord".¹⁰² Večere so oficirjem popestrili koncerti, plesi in druge zabave v Marine Casinoju (današnji hotel Riviera v Pulju) in v oficirskem klubu (današnji dom JNA v Pulju)¹⁰³. Zapisal je med drugim: "Abends Konzert im M.Kasino, grossen Saale".¹⁰⁴ Pred vojno je Anton opravil več potovanj. S Saído je, kot smo že videli, obkrožil svet, leta 1900 je z jadrnico *Taormina* odplul v Ameriko, deset let kasneje pa z bojno ladjo "*Panther*" na Japonsko in Kitajsko. Iz Pekinga je nato z vlakom odpotoval v Moskvo, od tam pa na Dunaj. S poti po Kitajski je svakinji Gizeli in bratu Ščitomiru pisal več barvnih razglednic z upodobljenimi znamenitostmi. Opisuje naravne in kulturne pojave, dogodivščine in srečanja s predstavniki kolonialnih oblasti. Prva polovica besedila je pisana v slovenskem jeziku, druga pa v nemškem.¹⁰⁵ Podobno je s pismom okrajnemu glavarju v Postojni von Führerju, v katerem Anton naproša instanco, da pripomore k oprostitvi vojaške službe nečaka Edvarda. V slovenskem jeziku opisuje junaštva in zasluge padlega Matica: "Bil je izvanredni dečko in pravi sin slovenske domovine (...). Padel je kot junak v proslavo njegove ožje domovine in slovenskega naroda".¹⁰⁶ Nato se pa opraviči: "... ako ve nemščini nadaljujem ker obično v tem jeziku Konsipiram in mi tedaj lažje pade".¹⁰⁷ V slovenščini je tudi delil nauke Ščitomirjevemu sinu Milanu: "... Tem bolje se učiš tem bolje bodeš napredoval, tembolj in več bodeš dosegel in tem bolje in brezskrbno bodeš živel. Tudi v glasoviru in risanju se pridno vježbaj, bodeš videl pozneje koliko veselja ti bode to delalo in te kratkočasilo".¹⁰⁸

Nekoč bogata in življenja polna graščina Orehek, Schloss Nussdorf, je danes velika siva zgradba z razbitimi

90 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 2. oktobra 1914. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 923.

91 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 14. decembra 1912. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 890.

92 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 18. decembra 1912. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 891.

93 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 15. januarja 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 962.

94 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini decembra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1228.

95 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 14. aprila 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1278.

96 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 4. maja 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1279.

97 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 4. aprila 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1272.

98 Mrtvaška knjiga. Župnija Sv. Florijana Mučenika, župnišče Matenja vas, p. 29

99 Pismo Rudolfa Medena iz Kostanjevice Alojzu Longu, mornarju v Pulju 26. januarja 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 3510.

100 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 11. avgusta 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1109.

101 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 9. maja 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1280.

102 Tagebuch (30. August 1916 - 5. Oktober 1917), A. Dolenc, fkpt. - 30. August 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 836.

103 Pismo Antona Dolenca sestri Josipini 20. septembra 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1149.

104 Tagebuch (30. August 1916 - 5. Oktober 1917), A. Dolenc, fkpt. - 3. September 1916. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 836.

105 Pismo Antona Dolenca svakinji Gizeli Dolenc 16. oktobra 1910. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 7731/2

106 Pismo Antona Dolenca okrajnemu glavarju v Postojni 5. julija 1915. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 1073

107 Loc. cit.

108 Pismo Antona Dolenca nečaku Milanu Dolencu 18. novembra 1917. - Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran, inv. št. P 7729.

okni in odpadlim ometom. Le veter zapira vrata za mnogimi rodovi in neštetimi usodami. Preko grajskega vrta, kjer je Josipina Dolencčeva obrezovala vrtnice in so se vriskajoč lovili njeni trije sinovi, se obiskovalcu odpre pogled tja do Prestranka. Na vzpetini poleg vasi, ki se stiska pod grajsko brežino, je cerkvena s pokopališčem, zadnjim domom družine Dolenc. Črn marmor pokriva grobnico, ki jo pogosto krasijo sveže rože. Graščak Edvard počiva tu od leta 1927, Josipina od 4. maja 1950, Edvard mlajši pa od 16. avgusta 1968.¹⁰⁹ Anton si je prizadeval, da bi posmrtno ostanke padlega Matica pre-

peljali v Orehek. Župnijski viri o tem molčijo, po ljudskem izročilu pa je bilo to storjeno že leta 1915 ali 1916.¹¹⁰ Tretji sin Josef jo je skupil v drugi svetovni vojni. Mrtvaška knjiga in Status animarum ga ne omenjata.

Po letu 1945 je bila graščina nacionalizirana in družina Dolenc izseljena v hišo št. 69, le lučaj od nekoč ponosnega posestva. Od tedaj so grad naseljevali mnogi brezdomci, vojne sirote, kmetijski delavci in drugi. V šestdesetih letih so tu našle zatočišče družine iz južnih republik. Zadnji topničar iz grada Orehek pa je izdihnil v Domu onemoglih na Taboru v Ljubljani.

RIASSUNTO

Il contributo illustra la vita di Anton Dolenc, ufficiale della marina militare austro-ungarica, e dei suoi parenti ai quali era molto legato sia per ragioni sentimentali che di lavoro. L'autore corregge alcune inesattezze riguardanti il Dolenc riscontrabili nel lavoro del dr. Miroslav Pahor che per primo lo aveva presentato al pubblico sloveno. Attraverso le fonti scritte (letteratura, carteggi, libri parrocchiali) e quelle orali, l'articolo ci trasporta nei vorticosi anni della prima guerra mondiale e ci pone di fronte ai destini ed alla vita quotidiana dei singoli protagonisti, con le loro difficoltà, le loro gioie, con le speranze e le tragedie di una famiglia che, nonostante l'alto ceto sociale, non è che un granello di sabbia sulla spiaggia della storia.

VIRI IN LITERATURA

1. Die Erdumsegelung S.M. Schiffes "Saida" in den Jahren 1890, 1891, 1892. - Zusammengestellt (...) von Hermann Marchetti. - Wien, 1894
2. Reise der Oesterreichischen Fregatte "Novara" um die Erde, in den Jahren 1857, 1858, 1859. - Wien, 1861 - 1866
3. Um Afrika. Skizzen von der Reise Sr. Majestat Corvette "Helgoland" in den Jahren 1873-75. - Von Leopold von Jedina. - Wien, Pest, Leipzig, 1877
4. Die Flagge rot-weiss-rot. Von Friedrich Wallisch. - Leipzig, (1942)
5. MARINE - Gestern, Heute. - Wien
6. Okolo sveta. Potopisne črtice. Spisal A. Dolenc. - Ljubljanski Zvon 1892, Ljubljana 1892
7. **Dr. Miroslav Pahor:** Kadet Anton Dolenc z objektivom okoli sveta (1890 - 1891). - Informator (Splošna plovba Piran) 1969/1-2, 3
8. **Miroslav Pahor:** Po jamborni cesti ... v mesto na peklu. - V Ljubljani, 1981
9. **Petar Kuničič:** Viški boj. - (s.l.), 1891
10. **Otto Neuerburg,** Eugen Frhr. von Reznicek: Schwarze Gesellen. Torpedoboote und Minensucher im grossen Kriege. - Leipzig, (1933)
11. Manuale di esercizi marinareschi per gli allievi di mare. - Roma, 1926
12. **Maffio Maffii:** La Vittoria in Adriatico. - Milano, Roma, 1919
13. **Antheus Stupar:** Lehrbuch der Navigation. - Zweite (...) Auflage. - Wien, 1919
14. Župnija Sv. Florijana mučenika, župnišče Matenja vas. - Status animarum, Mrtvaška, Rojstna in Krstna knjiga.
15. Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran. - Zapuščina Antona Dolenca: korespondenca (inv. št. P 888 - P 1376), ladijski dnevnik (inv. št. P 836, P 840).
16. Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran. - Zapuščina Alojza Longa: korespondenca (inv. št. P 3504 - P 3510).
17. Pomorski muzej "Sergej Mašera" Piran. - Zapuščina Antona Hausa: korespondenca (inv. št. P 1606 - P 1637).

¹⁰⁹ Mrtvaška knjiga. Župnija Sv. Florijana mučenika, župnišče Matenja vas.

¹¹⁰ Izjava Marije Srebotnjak (r. 1903), Orehek 26, Prestranek, oktobra 1989.